

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 29, BR. 4, 97–128,
ZAGREB, TRAVANJ 1982.

AUGUST ŠENOVA – JEZIČNI ARBITAR

Zlatko Vince

I.

„Daroviti pisci i pjesnici bili su uvijek i svuda glavni nosioci i unapređivači književnog jezika” – mogli bismo u početku iznijeti istinu što ju je, pored mnogih drugih, izrekao Vatroslav Jagić, ali koja u svoje doba za mnoge naše filologe i nije bila toliko poznata i prihvatljiva.

O Šenoi možemo govoriti kao o intelektualcu i književniku koji je imao i teoretski izgrađene i jasne pojmove o književnom jeziku, o pravopisu, o rječničkom blagu, o dijalektima i njihovu udjelu pri oblikovanju standarda. O tim njegovim pogledima na književni jezik htio bih ovdje iznijeti nekoliko osnovnih misli.

Šenoini pogledi na hrvatski književni jezik temelje se na jezičnom uzusu i shvaćanju Zagrebačke filološke škole. I on smatra da se hrvatski književni jezik zasniva na štokavštini, ali se obazire i na starije štokavske oblike, a ne zazire ni od kajkavskoga i čakavskoga narječja, naročito u leksiku. Šenoin profesor, predvodnik Zagrebačke filološke škole, Adolfo Veber Tkalčević, to je jasno izrekao: „Zagrebačka je škola imala zadatak, da kajkavce i čakavce privede u kolo štokavacah, kako bi se razširilo književno polje. Nebi bilo mudro, da su za taj cilj poprimili Ilirci, među kojima je bilo i štokavacah, namah skrajnju štokavštinu, jer bi tim bili morali žrtvovati silu dobrih rieči i frazah, kojih štokavština nepozna, i zabaciti dosta oblikah, koji su očevidno pravilniji, nego oni, koje je mjesto njih štokavština u novije vrieme, premda ne skrozmicice, razvila, pa bi tako bili otegotili, ako ne posve osujetili posao ujedinjavanja. Zato su, proučivši sva tri narječja, prihvatili iz štokav-

štine one oblike, kojima se ona najjače ističe, a zadržali iz kajkavštine i čakavštine one, koji su pravilniji, nisu još posve izumrli među štokavci, tako da su se braća mogla dobro među sobom razumievati, što je glavni cilj jezičnog jedinstva.”¹

Šenoa je dosljedno stajao uz ta načela. I on je, dakako, s vremenom ispuštao – *h* u genitivu množine kada se za to odlučio i predvodnik Veber, ali je do kraja života ostao uz starije množinske padeže u dativu, lokativu i instrumentalu i uz etimološki pravopis. Novije, sinkretske padeže nije nikada prihvatio, očito braneći to razlozima koji su se tada iznosili: noviji oblici predstavljaju određeno osiromašenje i nedovoljnu jasnoću, a kasnije su k tome dodavali i monotoniju istih množinskih padeža.

Pretjeranosti i žučnosti u jezičnim polemikama Šenoa nije odobravao, kako je to vidljivo u *Pražkim listovima*, a još više u *Vječnom Židu u Zagrebu*, ocrtavši neke netolerantne predstavnike Riječke i Zagrebačke filološke škole. Šenoa se znao i očesati o Vebera od kojega je dosta toga naučio i kao od svoga profesora i vrsnoga pisca mnogih članaka i rasprava. Katkada ga je smetao Veberov stil u polemikama, u kojima je Veber suviše isticao logiku, kao i njegova pedantnost i određeno cjepidlačarenje.²

Premda se Šenoa nije sustavno bavio jezičnim pitanjima, ipak ima u nizu njegovih članaka toliko misli o jezičnoj problematici da bi, sakupljene na jednom mjestu, mogle ispuniti čitav manji jezični priručnik.³

Šenoa redovno nije ulazio u dugotrajna pravopisna pitanja. Kada se godine 1877. sastala pravopisna komisija koja je zaključila da se za glas *đ* upotrijebi grafem *dj* (bez točke), za glas *lj* grafem *lj* (bez točke), za *nj* – *nj* (bez točke), kako bi se mogli razlikovati *lj* od *l-j*, *nj* od *n-j*, *đ* od *d-j* (što je bio znak da predlagачi uviđaju određeni nedostatak latiničkih digrama), ipak taj prijedlog nije naišao na odobravanje, pa je upravo Šenoin *Vienac* riješio taj problem kraćim postupkom: „Ovo nam se razlikovanje čini posvema suvišno, što se u mnogih krajevih razlika već posve izgubila te se svagdje čuje sliven glas *đ* (tiskano kao ćirilsko *đ*). A bit će i ta piknjasta razlika toli tegotna i pri pisanju i pri štampanju, da se ne će moći održati. Ako Akademiji znanosti za njezin rječnik treba te razlike, onda ju neka ustanovi radi znanosti; nu svagdanjoj literaturi niti u školi toga ne treba. To je naše mnijenje”. To mišljenje Šenoino kao urednika *Vienca* doista je prevladalo u javnom životu, dok se sama Akademija u Zagrebu služi posebnim znacima, ali drugačijim nego što je predlagala spomenuta pravopisna komisija.

O jeziku je Šenoa govorio i kao sredstvu kulturnom, umjetničkom, ali i nacionalnom. Uzeo je riječ kada se preko narječja htjela određivati i nacionalnost onih koji se njima služe. Mislim tu na poznati stav Kopitara, Karadžića, kasnije i Miklošića prema kajkavskom narječju. U *Vincu* 1879, na str. 435, možemo čitati: „Ovaj epilog prepisasmu promieniv tek nekoliko rieči i preporučamo ga onim filologom, koji bi svojimi sanskrtskimi studijami htjeli od nas kajkavskih Hrvata načiniti nešto drugoga, nego sbilja jesmo. Tankouhi ti smutljivci, pročitav primjere i živi narod uvjerali bi se, da je sadanja sbilja ponešto drugačija, nego li njihova starovječna kemija i njihov metafizički patriotizam.” Time je

¹ Zagrebačka škola, Djela, III, str. 458.

² V. Kalemčić, Jezik i umjetnički izraz Augusta Šenoa, Ljubljana, 1965, rukopis, str. 44.

³ B. Klaić, Šenoa i naš kazališni jezik, Republika, 1955, str. 687–701. i 785–799.

Šenoa izrekao pozitivnu, prihvatljivu misao kako se jezični elementi ne mogu odvajati od društvene i kulturne sredine u kojoj su nikli i s kojom su srasli. Ni goli patriotizam ni suho i jednostrano filološko shvaćanje ne mogu donijeti objektivnog rezultata. Činjenicu da bi Hrvati bili samo čakavci, oko koje su se sporili filolozi u 19. stoljeću, mnogo su objektivnije shvatili hrvatski javni radnici, među njima i A. Šenoa, jer se pokušaj jezičnoga razgraničavanja prema shemi štokavski = srpski, čakavski = hrvatski, kajkavski = slovenski morao slomiti na nerealnoj, pa i apsurdnoj pretpostavci da bi isti ljudi koji u stvarnosti žive kao Hrvati, u filološkim kombinacijama i nečijim težnjama živjeli kao Srbi i Slovenci.

II.

Šenin jezik zasniva se na štokavskom narječju s određenim utjecajem dubrovačko-dalmatinske književnosti, naročito u ranim pjesmama, ali tu su i različiti, ponajviše kajkavski i čakavski elementi. Šenoa je imao razvijen osjećaj da uđe u štokavsku strukturu. Jezik A. Šenoe, po rođenju kajkavca, „sasvim je izgrađen jezik, u kome se ne osjeća teškoća u učenju štokavštine, nego je on tako reći prirodan način izražavanja svoga tvorca”, mogli bismo s Barcem ustvrditi.⁴

Šenoa hvali jezik naročito štokavskih narodnih pisaca, kakav je bio, na primjer, Mihovil Pavlinović, napominjući kako će se u nas naći malo pisaca „koji bi toliko samostalni, krepki, jedri i izvorni bili kao što Pavlinović.” Šenoa to oduševljeno ističe: „Tko je rad označit hrvaštinu u Dalmaciji, pravu, zdravu, čistu od prekomorske primjese, svrnut će najprije okom na Pavlinovića. Tko je rad naučiti pravo mišljenje i kazivanje hrvatsko, štij Pavlinovića. Riječ mu je izvorna, krepka, jezgrovita, al opet ne isprebirana.”⁵

Ali, dok tvrdimo kako je Šenoa upravo začudno lako ulazio u štokavsku jezičnu strukturu, on se u svom književnom radu ipak nije htio sapeti ili okovati pretjeranim „štokavskim purizmom”. Svjestan je da se u književni jezik mogu uzimati i pojedine kajkavske riječi ako bi mu u jezičnom izrazu bile potrebne, pogotovu ako su one korisne za izražavanje određenoga kolorita. Te misli iznosi Šenoa u polemičkoj formi. Kada mu je neki pisac u listu „Primorac” prigovorio što se u pripovijesti „Mladi gospodin” nalaze riječi i fraze i iz kajkavskoga narječja, Šenoa odlučno odbija taj prigovor kao neumjestan i neispravan, s napomenom kako se zavaravamo „da nam je Vukov rječnik što je kalifu Omaru koran bio.” Karadžić je u svoj rječnik uvrstio samo one riječi što ih je čuo, ali postoji još mnogo riječi što ih nije obuhvatio svojim djelom. Šenoa zatim iznosi misli koje su bile zajedničke Zagrebačkoj školi.

I srpski pisci, veli Šenoa, čiste jezik od turskih riječi, pa su tako: *ulica, most, ručnik, peč*, već istisnule ili će istisnuti tuđinske: *sokak, ćuprija, peškir, furuna*, makar i te riječi Karadžić bilježi u svome Rječniku. No, s druge strane, nećemo primati u književni jezik kajkavske nepotrebne riječi kao: *cucek, mucek, pucek, verek, sfundati, drgeznuti, skezmati, požirak, mrtučljivost, mangovanje*. S pravom se brani od prigovora što je u svome djelu upotrijebio neke riječi iz narječja, ali koje će i štokavci razumjeti, i to u pripovijesti

⁴ A. Barac, August Šenoa, Zagreb, 1926, str. 55. – Slično mišljenje ima i Ivo Frangeš: Značenje Augusta Šenoe, Telegram, 1962, br. 90.

⁵ A Šenoa, Pjesme i besjede Mihovila Pavlinovića, Vienac, 1873, br. 36. Cit. prema Sabranim djelima A. Šenoe u redakciji S. Ježića, knj. XI, str. 99.

u kojoj govore kajkavci. Šenoi je, naime, prigovoreno što u svojem „Mladom gospodinu” upotrebljava riječi kao što su: *zdenac*, *potapšati*, *zahvaliti se*, *radoznan*, *burkati*, *spetiti*, *poculica*, *usopiti se*, *ni uha ni sluha*, *gusle zvone*.

S Parčićevim rječnikom u ruci pokazuje Šenoa kako su riječi: *zdenac*, *burkati se*, *poculica* i druge – obične. Iako Karadžić nema u svom rječniku glagola *burkati se*, ipak se prema *uzburkanom moru*, dakle prema pridjevu, može napraviti i glagol, zaključuje Šenoa, odbijajući nepravedan prigovor. Za *poculicu* znaju čak i štokavci Požežani. Karadžić, istina, nema riječ *usopiti se*, ali ima *sopiti* i *sopiljka*, a da je tu riječ Karadžić čuo, očito je da bi je upotrijebio u značenju „den Atem verlieren”, što je izrazitije nego kritičarovo „*umoriti se*”. Fraza *ni uha ni sluha* upotrebljava se, doduše, u kajkavskim krajevima, ali joj je lik posve razumljiv i posve štokavski. Gusle mogu i *zvoniti* ako se kaže općenito, uz pitanje naznake: *cilikati*, *cinkati*, *guditi* i sl.

Završavajući svoj odgovor na jezične prigovore u *Viencu*, Šenoa napominje da je taj časopis s obzirom na jezik naročito strog upravo prema sebi, pa ljudi vještiji hvale *Vienac* osobito s obzirom na jezičnu čistoću i pravilnost.

Svakako, prigovor je Šenoi uputio pristaša Karadžićeva i Daničićeva jezičnoga smjera što ga Šenoa u osnovi poštuje, no ne može prihvatiti adorativnost prema Karadžiću. Ne slaže se ni načelno ni u pojedinostima s kritičarom da se ne bi smjele upotrebljavati u književnom jeziku riječi iz čakavskoga ili kajkavskoga jezičnoga blaga, ako im se daje štokavski oblik.

Pored toga, provincijalizmi su stilografizirani i u Šenoinu tekstu i u govoru osoba, s težnjom da jezičnim putem izrazitije dokumentiraju sadržaj te da jače i realističnije ocrtaju i situaciju i likove.

Šenoa opravdano i samosvjesno odgovara svome kritičaru: „Pisac *Mladog gospodina* i *Zlatarova zlata* uzeo je rieči iz dialekta, al samo takovih, da će ih i štokavac razumieti, uzeo ih je navlaš, a zašto, mudri g. R- ću? Jer u njegovoj noveli kajkavci govore. Jezik je štokavski, ali govor ima karakter, kolorit kajkavskog puka. A to je teško, preteško, i samo tako valja pisat pripoviedke iz narodnjega života. Il je pisac imao pisat govor Turopoljca slogom šumadinskim ili hercegovačkim? Neka prouči taj tobožnji Zadranin u *Zlatarovu zlatu* govor zagrebačkih žena 16. vieka, kolorit govora je kajkavski ali jezik štokavski, neka prouči pripoviest i govor haramije Miloša Radaka, govor i karakter je posve štokavski. Neka čita Ljubišine i Vrčevičeve pripoviesti, koli karakteristične! Al se u Bačkoj tako ne govori, već u Boki i Hercegovini”.⁶

Odnos prema leksiku iz kajkavskoga narječja posljedica je shvaćanja vukovaca o tom narječju koji je donekle u podređenom položaju prema štokavskom. To su ipak već dva različita gledanja na višestruku funkciju književnog jezika. Ta misao dolazi do izražaja u nizu članaka objavljenih u „Obzoru” godine 1877, u br. 35. do 39, pod naslovom „Pogled na hrvatsku književnost 1876”. Tu se na početku veli kako postoje dva naroda: hrvatski i srpski i dvije čitalačke publike, pa i dva shvaćanja o književnom jeziku. Primjećuje se različit stav u gledanjima prema osobinama književnog jezika. „Obzor” smatra da je književni jezik već „viša potencija govora narodnoga”. Te misli prenosi i „Narodni

⁶ A. Šenoa, I opet Zabavna knjižnica, Vienac, 1875, str. 247–248.

list” u Zadru god. 1877, u br. 32, i dalje: „Kako mi shvaćamo književni jezik, niećemo sasvim jedinstvo književnog jezika u nas”. To shvaćanje o jeziku kao višoj potenciji narodnog govora posve je prihvatljivo i zdravo, ističe se u članku. „Gdje ima uljudnosti tu se i mora tako raditi, tako su postali književni jezici svih narodah”. To su uvidjeli već Dubrovčani, ističe se, te su svome jeziku dali neki „biljeg učenosti i akademičnosti”, a u tome su ih ilirci nasljeđovali, pa se već sada može govoriti o pravom *književnom jeziku*. Hrvati su prihvatili određene misli Karadžićeve o jeziku, ali s rezervom. Zbog toga, veli pisac, u Hrvata i u Srba postoje dvije struje: „jedna koja teži za klasicitetom nekim, druga, koja se neće da diže nad prstonarodnim govorom”. Istina, hrvatskom jeziku s pravom prigovara, smatra pisac, da miješa katkada različite riječi i provincijalizme, kuju se nove riječi i onda kada ih ne treba, prihvaćaju se nepotrebni arhaizmi, a štokavski se govor ne proučava na samom vrelu. Ipak, proučavanje jezika u samom narodu nije dovoljno jer književni jezik ima svoje posebne zakone. Već su ilirci bogatili i širili svoj leksik i zbog toga što su bili uvjereni da im samo pučki jezik ni u prvoj polovici 19. stoljeća, a pogotovu u drugoj, nije bio dovoljan, nego su ga proširivali kako bi mogli zadovoljiti sve veće i proširenije potrebe razgranatijeg književnog jezika. Oni su crpli ne samo iz štokavskoga narječja, ne samo iz Karadžićeva Rječnika nego i iz kajkavskog i čakavskog narječja, iz slavenskih jezika, iz češkoga i ruskoga i slovenskoga, a stvarali su i nove riječi.⁷

Spomijem te misli i zato da bih pokazao kako autonomiški list „Il Dalmata” 1879. prigovara „Vencu” zbog jezičnih nesavršenosti, dakle upravo Šenoj, pa tvrdi kako su Hrvati skovali svoj jezik te ga „svedoše na kalup svoga primitivnog dijalekta i pokrstiše imenom hrvatski jezik”. Jezgra je toga jezika iskvarena, kako se razabire iz „Vienca”, prigovara „Il Dalmata”, sintaksa im je „kukavna i jadna”, sve je nešto na silu ispotezano, što ne dolikuje duhu jezika. Taj je sud zapravo upućen u prvome redu Vienčevu uredniku Augustu Šenoj.

U to vrijeme izlazi *Ogled Akademijina Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika Đure Daničića*. Maretić upravo tada objavljuje svoj prijevod dvaju pjevanja „Eneide”, na što je Šenoa reagirao u „Vencu” iste 1879. godine, a Veber stavlja određene prigovore uređivanju Akademijina Rječnika, kao što i pravnik Fran Pilepić negoduje zbog načina na koji će se Rječnik izrađivati.

Šenoa zamjerava Maretiću što se ne drži tipa jezika kako ga je propisivala Zagrebačka filološka škola, nezadovoljan je i stari akademik Bogoslav Šulek, dakako i Veber i neki drugi. Ali uskoro Šenoa umire (1881), a 1882. izlazi prva knjiga Akademijina Rječnika pisana osobinama koje su se razlikovale od prakse Zagrebačke filološke škole.

God. 1892. objavljen je u Beogradu Šenin roman *Zlatarevo zlato*,⁸ ali sasvim prerađen za srpsku publiku s gramatičkim, leksičkim i drugim znatnim izmjenama. Ako ostanemo samo na leksiku, naići ćemo na ove promjene u beogradskoj verziji Šenoina romana: umjesto Šenoina riječi *novčar – menjač*, umjesto *brijač – brica, brazgotina – brazda, ceh – esnaf, obrana – odbrana, nu – a, mudrijašica – mudrica, graditelj – ne-*

⁷ Usp. Z. Vince, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1978, str. 589–591.

⁸ *Zlatarevo zlato*, roman, napisao Avgust Šenoa, Beograd, izdanje knjižare D. M. Đorića, 1892, štampano u štampariji kod „Prosvete”.

imar, osinjak – gnezdo zolja, šaš – ševar, k tomu – sem toga, grmlje – leštar, vrč – kondir, krvnik – dželat, vlastit – sopstven, govedina – govedina, pohlepan – grabljiv, skucati – iskamčiti, tetak – teča, britva – brijačica, gizdovac – ponošljivac, nahuckati – natukati, miomiris – miomir, kositretni tanjur – kalajlija, gospoština – hatar, svodilja – podvodnica, lubanja – lobanja, prizor – predstava, kvrga – čvoruga, kamin – odžaklija, djelo – preduzeće, trunak – parčence, div – džin, žezlo – skiptar, sabor – skupština, uzgla:lje – odmarača, stup – stub, bogac – golać.

Mjesto Đuro Drašković – Đorđe, mjesto Petar – Pera, mjesto Šime – Šima, mjesto biskup – vladika, fratar – kaluder, slika – ikona, svijetiljka – kandilo, svetica – svetiteljka, kaptolska gospoda – gospoda kaluderi, koludrica – kaludericica, kršćanin – hrišćanin, Božji sluga – sveštenik, biskupska palica – patarica, kanonička kapa – arhimandrijska kamilavka, opat – iguman, svečano ruho – odežda, procesija – litija, Zdravo Marijo – Bogorodice Devo, rediti – zapopiti i sl. Šenoino djelo nazvano je „književnim velikanom braće Srba katoličke vere”.

I tu se pokazalo da književnosti srpska i hrvatska imaju određene leksičke osobine koje ne moraju biti jedinstvene, kako je to vidljivo i pri srpskoj redakciji Šenoina romana.

To je došlo do izražaja i pri pojavi Broz–Ivekovićeva *Rječnika hrvatskog jezika* godine 1901. V. Jagić će s pravom ustvrditi kako je opseg rječnika preuzak, pa će to pokazati, među ostalim, i konzultiranjem jedne Šenoine pripovijetke u kojoj je našao mnoštvo riječi što ih Iveković nije unio u svoj rječnik. Pokazat će također kako naš književni jezik nije ni izdaleka tako učvršćen leksikalno kao gramatički, a „darovati pisci i pjesnici bili su uvijek i svuda glavni nosioci i unapredivači književnog jezika”. Pročitavši tek pedesetak stranica pripovijetke „Prosjak Luka” svoga mladega kolege i već klasičnog pisca Augusta Šenoa, ustanovit će da mnogih riječi nema u Ivekovićevu Rječniku, a Šenoa ih upotrebljava, kao npr.: *drvenjara, krovic, pravdaš, poštenjak, zgrbljen, kaputić, smetište, zaklimati, papirnat, krstitke, istrusiti, nehajno, dječarac, oduran, novorođenče, prijaznost, priuštiti, smilovanje, psetance, mljekarica, proštenje, sitniš, grmlje, samilost, letimice, nizbrdice, kržljavac, licitar, nahuškati itd.*

Ta je građa (makar pokoja riječ i ne bila besprijekorna) barem toliko vrijedna koliko mnogi nepotrebni izrazi u Ivekovićevu Rječniku (turcizmi, vulgarne riječi preuzete iz Karadžićeva Rječnika). Šenoa je imao isto toliko pravo njegovati lokalnu boju (ocrtavajući provincijalnu Hrvatsku) kao i Ljubiša, Vrčević ili Miličević, jer svi pisci treba da u jednakoj mjeri uđu u rječnik modernog jezika.

Šenoino leksikološko poznavanje književnog jezika bilo je znatno kako to tvrdi i Jagić: „Moj vršnjak i školski drug August Šenoa (koji je polazio srednje i visoke škole godinu dana iza mene) pripada još i sad među popularne beletristike, ne samo kod Hrvata, nego i kod Srba, ukoliko radi predrasuda ne guraju dobra hrvatska djela u stranu. ...A kako se u ovom rječniku odražuje njegova proza, koja u cjelini nije nedopadljiva? Sudeći po mojim pokusima mogao bi se od izraza, koje je Šenoa upotrebljavao, a koji nisu unijeti u ovaj rječnik, sastaviti upravo mali rječnik! A jesu li to možda sami idiotizmi, koji se inače ne javljaju u hrvatskom književnom jeziku? Mislim da to neće nitko smjeti ustvrditi...”⁹

⁹ Usp. V. Jagić, Rječnik hrvatskog jezika..., Archiv XXII, 1901. i XXIV, 1902.

III.

Manje će biti poznato – ili se bar manje spominje – da je iste godine 1901, kada se pojavljuje Broz–Ivekovićev Rječnik, Dragutin Parčić objavio svoje novo izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskog* (Vocabolario croato-italiano) kao „treće popravljeno i pomnoženo izdanje”. Parčić će tu postupiti drugačije nego Iveković, pa ćemo u tom djelu naći i riječi što ih se klonio Iveković, kao npr. ove što smo ih djelomično već spominjali: *tjedan, bedak, svjež, dječarac, huškati, rublje, kukac, žohar, žuhak, darežljiv, darežljivost, krstike, imetak i imutak, podroban, propuh, strop, zahvaliti se, strošak, poculica, usopiti*, i druge. Taj rječnik nije u našoj leksikografskoj literaturi dovoljno proučen, a ne spominje ga ni Kalenić u svojoj doktorskoj radnji. A ipak se Šenoa služio tim Parčićevim rječnicima, kako to i sam spominje, dakako starijim izdanjima.

Štokavski purizam uzmicao je tek postupno. U novije doba općenito se, u određenoj mjeri i načelno, dopušta da u književni jezik i Hrvata i Srba ulaze određene riječi iz naših narječja. Tako A. Belić veli: „Prema tome, ja mislim da u slučajevima potrebe reči mogu biti pozajmljene ne samo iz štokavskog nego i iz čakavskog i kajkavskog dijalekta, ali moraju dobiti odeću književnog jezika.”¹⁰ To je u određenoj mjeri prihvaćanje osnovnih misli Augusta Šenoa, odnosno Zagrebačke filološke škole.

Šenoa je, možemo ustvrditi s Kalenićem, kao središnja ličnost svoga razdoblja znatno utjecao ne samo na svoje suvremenike i ne samo s obzirom na književnost nego i s obzirom na usmjerenje medija te književnosti: jezika, pa je njegova pojava „do dana današnjega jedinstvena i neponovljiva”. Da li se njegova polemičnost uključuje u „razvojnu liniju našega polemičko-satiričnog izraza na relaciji Šenoa – Matoš – Krleža” te da li neki Šenoini tekstovi podsjećaju na Krležin izraz – moglo bi se ustvrditi potanjom analizom Šenoina jezičnog izraza, kako to dobro naslućuje Kalenić.¹¹ No to nije svrha ovoga referata.

Svrha je ovoga referata bila da pokaže u kojoj je mjeri svestrani pisac osjećao jezičnu problematiku svoga vremena i kako je reagirao u dosta burno razdoblje, kada se Zagrebačka škola borila za svoj prestiž, za svoje jezične poglede, kada se noviji književni jezik sve više izgrađivao i širio.

Otpala su vanjska obilježja Zagrebačke filološke škole: napušten je njezin karakteristični – *ah* u genitivu množine, kao i različiti oblici dativa, lokativa i instrumentala množine, ali se ipak održalo njezino shvaćanje, koje je uvelike podržavao i August Šenoa, o književnom jeziku kao višoj potenciji narodnoga govora. Proučavanje jezika u samom narodu – kako se govorilo – dakle u štokavskim krajevima nije bilo dovoljno, jer književni jezik ima svoja prava i svoje posebne zakone, njega ne smiju sapinjati neprihvatljivi i prestrogi zakoni tzv. štokavskog purizma, „narodske” riječi i „narodski” izričaji. To je dobro shvatio i još dublje osjećao i A. Šenoa, talentirani književnik, umjetnik riječi.

Šenoini pogledi na književni jezik konstruktivniji su i prihvatljiviji od onih Franje Ivekovića, zaslužnog, ali preuskog leksikografa, koji je u polemici s recenzentom svoga Rječ-

¹⁰ Oko našeg književnog jezika, Beograd, 1951, str. 55, pretiskano iz Našeg jezika, I, 1933.

¹¹ Usp. citiranu Kalenićevu rukopisnu disertaciju.

nika hrvatskog jezika – Jagićem, pokazao premalo shvaćanja prema cjelokupnom našem leksiku. Po Ivekovićevu preuskom gledanju na ta pitanja hrvatski bi se pisci morali čak i odreći jezika svoga zavičaja za volju jezičnog jednostranog jedinstva. Šenoa je u svojim djelima pokazao kako instinktivno, ali i načelno bolje shvaća narav i zakone književnog jezika.

S Kalenićem možemo ponoviti kako je Šenoa doista i kao pravi „stvaralac književne riječi bio izvanredno senzibilan za integralno i harmonično jedinstvo riječi i rečenica, za jezične prelive i u njihovom lingvističkom i funkcionalnom smislu”. Šenoina ozbiljna i prihvatljiva načelna rezoniranja o književnom jeziku ostavila su vidnoga traga i u hrvatskoj jezikoslovnoj znanosti, pa je Šenoa u određenom smislu bio i jezični arbitar. Naša znanost o jezičnom izrazu upravo u Šeninim elastičnim i gipkim tekstovima „nalazi ključne tačke za spoznaju razvojne linije našega izraza”.¹² A to je veoma mnogo za jednoga pisca, po rođenju kajkavca.

Sažetak

Zlatko Vince, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 808.62:800.853(091), izlaganje održano 3. prosinca 1981. na Znanstvenom skupu August Šenoa jučer i danas, primljeno za tisak 17. veljače 1982.

The author shows A. Šenoa's clear and well-defined views on standard Croatian and its orthography. Numerous examples are quoted in order to demonstrate it.

AORIST I IMPERFEKT U ŠENOINU JEZIKU

Ivan Sović

Nerijetko se aorist i imperfekt proglašavaju arhaičnim glagolskim oblicima. Mogao bi tkogod iz takva zaključivanja izvesti i tvrdnju da je Šenin jezik zastario, među inim i zato što su u njem česta baš ta preteritalna vremena. Da nije tako, uvjerali smo se već čitajući na žalost tiskom još neobjavljenom radnju nedavno preminulog Vatroslava Kalenića o jeziku i umjetničkom jeziku Augusta Šenoe.¹ Ipak, iskoristimo pojačani obljetnički interes za djelo utemeljitelja novije hrvatske književnosti i promotrimo njegov odnos prema aoristu i imperfektu.

¹² Bilo bi korisno kada bi se Kalenićeva disertacija konačno i objavila kako bi bila dostupna široj čitalačkoj i znanstvenoj publici.

¹ Jezik i umjetnički izraz Augusta Šenoe. Doktorska disertacija (rukopis), Ljubljana, 1965.